

Melyik Európához?

PUBLICISZTIKA - XLVI. évfolyam 50. szám, 2002. december 13.

Ahogy közeledünk 2003 tavaszához, úgy szaporodik a szó a politikai beszédekben, újságcikkekben, tévényilatkozatokban az Európához-tartozás jelentőségéről. Félő, hogy az állandó ismételtétől közhellyé laposodik ez az eszme.

Kényelmes dolog az Európa szót álmaink és eszményeink megtestesüléseként értelmezni. Ha valaki olyat mond vagy tesz, amit elítélünk, akkor kijelentjük: ez méltatlan az európaisághoz.

Sokféle Európa van, s ezen belül sokféle arca van Európa nyugati felének is, amelyhez most csatlakozni szeretnénk. Ez volt és ez még ma is a tolerancia és az intolerancia hona. Itt éltek, írtak és tanítottak a türelem szószólói, Erasmus, Adam Smith és John Stuart Mill. És itt éltek, írtak és tanítottak a türelmetlenség szószólói, az ellenreformáció és az inkvizíció papjai, vagy Julius Streicher és Goebbels. Itt volt Anglia vagy Ausztria miniszterelnöke egy zsidó ember, s itt volt többségi akarattal választott birodalmi kancellár Hitler. Weimar is Európa, és a szomszédságában Dachau is Európa. Nemcsak az egyenlőséget hirdető és a gyakorlatban is érvényesítő törvények jelentik Európát, hanem a zsidókat és a cigányokat tömegesen kiirtó holokauszt és a berlini falon átszökni próbálókat leterítő puskalövések is részei Európa történelmének.

Az Európai Közösség joggyakorlata nem tűri a megkülönböztetéseket bőrszín, etnikai hovatartozás, nem, vallás vagy más ismérv szerint. Kialakultak a politikai és társadalmi viselkedés szigorú liberális normái. Ha egy politikus vagy más közéleti szereplő uszít, rasszista kijelentést tesz, antiszemita módon nyilvánul meg, a politikai spektrum széles sávjában felhördülés és tiltakozás hallható. De azért ne legyenek illúzióink. Soha sehol semmiben sem lehet teljes konszenzus. A modern Európában domináns a tolerancia eszméje - de nem egyeduralgó. Hiába tekintjük valamennyien a demokrácia egyik őshazájának Nagy-Britanniát, az Egyesült Királyság fennhatósága alá tartozik az az Észak-Írország, amelyben makacsul tovább izzik a bizalmatlanság, s nem is ritkán a terrorig és gyilkosságig elfajuló türelmetlenség a két közösség között. Annyi minden összeköti kultúrában és gazdaságban a két csoportot, amelyet mégis elválaszt a kétféle vallás, sokuknál az eltérő etnikai gyökerek, elválasztja őket a kétféleképpen értelmezett történelmi múlt. Vagy egy másik példa Európából. Könnyű volt toleránsnak lenni Skandináviában, amíg etnikailag szinte homogén volt a lakosság. A bevándorlók, ideiglenesen vagy tartósan betelepülő más nemzetiségűek számának növekedésével arányosan itt is erősödik az előítélet és az ellenézés az idegenekkel szemben.

Magyarország mindig Európa része volt. József Attila az európai Thomas Mann szellemi testvére volt, a deportáló vonatok csendőrei az ugyancsak európai SS fegyvertársai.

Melyik Európához csatlakozunk? 2003 tavaszán leadjuk a voksunkat a népszavazáson, utána az ország nevében a felelős államférfiak aláírják a csatlakozási okmányokat, a parlament ratifikálja majd a szerződést. Ettől kezdve törvény garantálja, hogy a hivatalos Európa tagjai vagyunk. Útleveleinkkel odaléphetünk majd a repülőtéren azok közé az EU-polgárok közé, akik egy pillantás alatt eljutnak a bőröndjeikhez, s nem kell beállni az "egyéb útlevelek" számára kijelölt lassabb sorba. Hivatalos kirekesztésünk Európából véget ér, s ez jó érzéssel tölthet el bennünket. Ezentúl a többiekkel együtt a brüsszeli nemzetek feletti bürokráciától is megpróbálhatunk kedvezményeket és támogatásokat kicsikarni, akár csak a többi európai náció. Fiaink és lányaink könnyebben bejutnak majd Európán belül bármely egyetemre. Áruink megkülönböztetés nélkül jutnak el bármely európai ország piacára.

De a csatlakozás pillanatában nem kapunk valamennyien, mi, a tízmillió magyar állampolgár, védőoltást,

amely attól kezdve immúnissá tette bennünket a gyűlölködés és türelmetlenség kórokozóival szemben. Pont ugyanolyanok maradunk, mint amilyenek korábban voltunk. Maradnak közöttünk, nem is kevesen, akik utálják a zsidókat, lenézik a cigányokat, irtóznak a homoszexuálisoktól, semmibe veszik a testi fogyatékosok sajátos gondjait és nehéz társadalmi helyzetét. Maradnak közöttünk, akik képtelenek elviselni, hogy mások másként gondolkodnak, más a világnézetük, mások az értékeik, másban hisznek.

Nemrég olvastam egy fontos gondolatot Russel Hardinnak, a politikai filozófia kiváló amerikai tudósának tollából. Hardin szerint a demokrácia működőképességének nem az a feltétele, hogy széles körű konszenzus jöjjön létre, hanem az, hogy legyenek olyan intézmények, amelyek civilizált módon kezelni tudják a konfliktusokat. Ehhez hozzátehetném: ha az európai politikai és kulturális fejlődés igazán nagyot alkotott, akkor az éppen ennek a követelménynek a kielégítése. Nem alakított ki konszenzust még egyes alapvető értékek tekintetében sem, de létrehozott olyan intézményeket és olyan szociális normákat, amelyek lehetővé teszik, hogy az egyet nem értő, egymásért nem különösebben rajongó emberek és embercsoportok korrekt módon együtt élhessenek. A "tolerancia" nem magasröptű eszmény, nem különlegesen finom lelkű emberek ritka erénye. A "tolerancia", azt hiszem, a társadalmi normák hierarchiájában a legalsó szinten, a minimális követelmények között helyezkedik el. Lényegesen kevesebbet igényel tőlünk, mint aktív szeretetet és barátságot embertársaink iránt, kevesebbet, mint azt, hogy áldozatkészen cselekedjünk valami nemes ügyért. Csak azt igényli, hogy udvariasan és csendesen fogadjuk el: te más vagy, mint én. Reméljük azt, hogy ahhoz az Európához csatlakozunk, amelyben ezt a minimális standardot betartják, sőt, a betartását ki is kényszerítik. Reméljük, hogy országunk polgárai közül minél többen ehhez az Európához akarnak tartozni. Hogy ebből a reményből mi valósul majd meg, azt nem a csatlakozást követő ünnepek retorikája mutatja majd meg, hanem évek és évtizedek mindennapos gyakorlata. Meglátjuk.

(A beszéd a 2002. évi Tolerancia-díjak átadásakor hangzott el, december 10-én a CEU-n. A nyílt, előítéletmentes társadalomért ebben az évben Orosz József [Klub Rádió], Virág Tamás [Magyar Narancs] és két fiatal roma rendező [Révész Miklós és Szirmai Tamás] tett a legtöbbet a neves tudósokból, művészekből, politikusokból álló zsűri szerint. A két egyforintos, jelképes különdíjat az Élet és Irodalom, valamint a Mérleg szerkesztősége kapta.)